

PIVIUSUT – PUISIT – KALAALLIT NUNAAT

1. Puisit assigiinngitsut

Kalaallit Nunaata imartaani puisit assigiinngitsut arfineq marluupput. Taakku ilaat tallimat ukiorpassuarni piniagaasimapput, ullumikulli piniagaanerusat Inuit piniartortaannut pingaaruteqarluartut tassaapput aataat, natsiit aammalu natsersuit. Puiseqatigiit assigiinngitsut piniagaasut Kalaallit Nunaata imartaaniittut 12 millioninik amerlanerupput.

2. Piujuaanartitsisinnaaneq biologillu siunnersuuteqartarnerat

Puisit amerlassusiinut naleqquillugit pisarineqartartut amerlagisassaangimmata Kalaallit Nunaanni puisit immikkut pisassiissutigineqarneq ajorput. Taamaattorli aataat natsersuillu canadamiunit, norgemiunit aammalu russinit iluanaarniutigalugu piniarneqartarmata taakku amerlassusii kinguaassiornerilu ukiorpassuarni malinnaaffigeqqissaarneqarsimapput. Puiseqatigiit pineqartut maanna imarmiunik mianersortumik aqutseriaatsit, Potential Biological Removal-imik (PBR) taaneqartartut, nunallu tamalaat akuerisaat najoqqutarlugit nakkutigineqarput.

Kalaallit Nunaanni uumasunik navianartorsiorsinnaasunik nalunaarsuiffik 2007-imeersoq naapertorlugi puiseqatigiit pineqartut arlaannaalluunniit navianartorsiuinngillat. Uumasunik navianartorsiorsinnaasunik naliliisarneq Nunat Tamalaat Pinngortitamik Allangutsaaliinermut Suleqatigiiffianit IUCN-mit najoqqutassarineqartut naapertorlugit pisarpoq. Najoqqutassat taakku naapertorlugit IUCN-ip 2004-imi puisit naammattumik amerlassusillit illersorneqarnissaannut taarsiullugu piujuaanartitsineq tunngavigalugu piniarneqarnissaat ammassumik tapersersorpaa.

Aataat:

Aataat ataatsimoortukkuutaanut pingasunut avissimapput; ataatsit Ruslandip Avannaani qallunaatut Det Hvide Havimik taasami erniortuusut, ataatsit Tunup avannaata avataani erniortuusut ataatsillu Newfoundlandip (Canada) eqqaani erniortuusut. Kalaallit Nunaanni pisarineqartartut amerlanerit aataanit Canadamiittartunit Kalaallillu Nunaanniittartunit pisuupput. Taakku kisinneqarnerannit paasisat kingulliit 2008-meersuupput. Paasineqarpoq upernaq taanna aataavaqqat 1,6 millionit piaqqarineqarsimasut, taakkulu naatsorsoraanni aataat tamarmiullutik 8 millionit missaanni amerlassuseqarsimassapput. Aataat taakku sulii amerleriaqqissimassasutut naatsorsuutigineqaramik maanna 9 millionit sinnerlugit amerlassuseqalersimassapput. Massakkut aataat taakku aatsaat taama amerlatigilersimassapput, aamma iluanaarniutigalugu piniagaanertik sioqqullugu amerlassuserisaminnit amerlanerulersimassallutik. Tamatumunnga pissutaasimasinnaavoq uumassusileqarfimmi suut allat (assersuutigalugu saarulliit aammalu arferit angisuut) qangaanut naleqquillugu ikinnerulersimammata. Canadami aataat pisarineqarsinnaasut amerlanerpaaffissaat 2011-imi 400.000-inut amerlassusilerneqarsimagaluartut 38.018-iinnaat pisarineqarput. Kalaallit Nunaanni aataat pisarineqartartut ukiut kingulliit qulit ingerlaneranni ukiumut agguaqatigiissillugit 82.000-inik amerlassuseqartarput.

Natsiit:

Nunarsuatsinni natsiit 5-7 millionit missaanni amerlassuseqartartut missingerneqarput. 2000-imiit ukiumut natsiit pisarineqartartut 78.000 missaanniittartut affaat Baffinimip Ikerani pisarineqartarput. Baffinip Ikerata imartallu tassunga atasut natsiit 1,2 millionit missaanni amerlassuseqassanganerupput (najoqqutaq: NAMMCO). Pisat ikiliartuutaanngitsutut naatsorsuutigineqarput tassami natsiit Issittumi assigiiamik siammarsimammata. Aataatulli piffimmi ataatsimi amerlasoorsuullutik piaqqiorneq ajorput, taamaammallu amerlasoorsuakkuutaarlutik iluanaarniutigalugu pisarineqassanatik. Kalaallit Nunaanni Canadamilu Inuit piniarfigisartagaat natsiit uumaffigisaata ilamineeraannguaraa.

Natsersuit:

Natsersuit Kalaallit Nunaanni pisarineqartartut 2000-miilli agguaqatigiissillugu ukiumut 2000 missaanni amerlassuseqartartut, tamangajammik Atlantikup Kitaata avannaaneersuupput, taakkulu ICES/NAFO naapertorlugi 600.000 missaanni amerlassuseqarput. Canadamiut pisassat amerlanerpaaffissaannik aalajangigaat, Kalaallit Nunaanni killilersugaannginnerat ilanngullugu naatsorsorneqartartut, 8.200-inut amerlassusilerneqarput, taamaattorli ukiuni kingullerni 100-inik ikinnerusut pisarineqartarput.

3. Kalaallit Nunaanni piniarnermi periaaserineqartartut:

Aataat ukioq kaajallallugu piniagaasarpur, annermilli *sikuutinnagu* aasakkut ukiakkullu piniarneqartarlutik, aamma amerlasuukaarlutik pisaqartoqarneq ajorpoq. Piniartup aataaq sumiissusersisarppaa qoorortuomillu aallaasarlugu. Kalaallit Nunaata Avannaani ukiukkut kaperlatsillugu *qassusersorneq* annermik piniartunit puisinniarnermi atorneqartarpoq. Upernaakkut *natsiit* qassimasalersillugit piniartunit taalutserluni uuttorniarnikkut piniarneqartarput. Europami Inuussutissalerinermut Isumannaallisaneermullu Suleqatigiiffiup (EFSA) misissuinerani qoorortoorsorluni piniarneq naalliutsitsinani piniarnertut akuerisaavoq.

4. Kalaallit Nunaanni pisarineqartartut:

Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutigalugu piniartut 2.100 missaanni amerlassuseqarput sunngiffimminnilu piniartartut 5.500 missaanni amerlassuseqarlutik. Kalaallit Nunaanni piniartartut katillugit 8.000 inulaarpaat. Kalaallit Nunaanni 2011-imi sulisinnaasut 32.000 missaanniittut 7%-iisa missaat inuussutissarsiutigalugu piniartuupput.

5. Aningaasarsiorneq – inoqutigiinni inuiaqatigiinnilu tamani:

Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutigalugu piniartunut 2.100 missaanniittunut puisinit isertitat pingaaruteqarluinnartuupput. Piniartukkormiut isertitaa assigiinngitsunit pisarput. Puisinniarnermit pissarsiat (tuniniaanikkut aamma/imaluunniit pajuttortarnikkut) Kalaallit Nunaanni inoqarfinni mikisuni siammarsimasuni pajuttortarluni inuussutissarsiornermi sulii atuiffiusuni inuussutissaqaataalluurtarput. Aamma piniartumut toqqaannartumik aningaasarsissutaasarpooq, ilaquttaasunut

For further information and literature

Management and utilization of seals in Greenland, rev. 2012 -

http://dk.nanog.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Departement_for_fiskeri/Udgivelser.aspx

inuussutissaqartitsiniarnermut atorneqartarlutik – annermik puisip amia isertitsissutaasarpoq, ilaatigut piniartut isertitaasa affaasa missaaniittarluni. Amerlassuutigut nunaqarfinni mikisuni piniartuq ilaqutariinnik inuuniarnikkut pilersuisuusarpoq. Aqutsiveqarfinni piniartuqarfiusuni (soorlu Kalaallit Nunaata Avannaani Qaanaami) piniartup isertitai ukiumut 1 19.000 kr.-it missaanni amerlassuseqartarput (2010).

Nunap tamarmi aningaasarsiornera eqqarsaatigalugu puisit amii avammut nioqqutigineqartartut ukiut kingulliit qulikkaat ingerlaneranni ikiliartorsimapput. Avammut tunisanut annermik aalisakkanit tunisassiasunut, avammut tunisat 93%-erisartagaannut, puisit amii tapertaasaraluarput. Avammut nioqquteqarnerup ajoquserneqarnera nunap aningaasarsiornera eqqarsaalugu inuttut ajornartorsiortitsilissaaq tassami piniartut aningaasanik pisariaqartitsisarnermik pissutigalugu Kalaallit Nunaanni pisortaniit isumaginninnermi ikiorsiissutinik isumalluuteqalersussaammata. Avammut tunisassiornermut ilanngullugu puisit amiinik suliareqqiisarneq immiini immikkut naleqalersarpoq kiisalu puisinit pissarsiat assigiinngitsut sanalukkatut, atisatut, kalaallisuutut nioqqutigineqartarput ilaatigut takornarianut tunineqartarlutik.

6. Kulturi ileqqutoqqallu:

Puisinniarneq Kalaallit Nunaanni Inuit kulturiannut, ileqqutoqaannut kinaassusaannullu pingaaruteqarpoq. Inuit tikeqqaarmatali puisit inunnut qimminullu ulluinnarni inuussutaasimapput. Taakku saniatigut puisinit pissarsiat allat, orsua amialu, oqqiffissaqartitsisarimapput, kiassaataallutik, qaammaqquataallutik, sakkugineqarlutik, tuperni qalerarineqarlutik qaannanilu amerineqartarlutik atisarineqartarlutillu. Puisit aamma Kalaallit Nunaanni oqaluttuatoqqani pingaarutilissuuppit. Ullumikkut Kalaallit Nunaanni Inuit sunik nutaalianik pissarsisinnaagaluartut taamaattoq puisit nerisassatut atisassatullu suli piniarneqartarput kiisalu sunngiffimmi sammisaqataasarlutik, puisilu tamarmi atorneqartarluni nerineqartarluniluunniit.

7. Nunap inoqqaavisa pisinnaatitaaffii:

Kalaallit Nunaanni Inuit Naalakkersuisullu, Nunat Inoqqaavisa Pisinnaatitaaffii EU-mut ilaasortat tamakkerlutik atsioqataaffigisimasaat matumuuna innersuussutigaa. Tassani aalajangersakkat ilaat puist iluanaarniutigalugu piniarneqarnerannik akornusersuinermit tunngasuuppit:

- Nunat Inoqqaavisa pisinnaatitaaffigaat nammineq aalajangersaanissaq. Pisinnaatitaaffik tamanna kiffaanngissuseqarlutik piorsarsinnaallugu namminneq aningaasarsiornikkut, [...] aamma kultureqarnikkut ineriartornissartik (aalajangersagaq 3).
- Nunat inoqqaavi inuiaat inuillu ataasiakkaat pisinnaatitaapput inuiannut allanut pinngitsaaliissummik ilanngutivitsitaannginnissamut imaluunniit kultureqarnermik aserunnnginnissaannut (aalajangersagaq 8).
- Nunat inoqqaavisa pisinnaatitaaffigaat namminneq naalakkersuinikkut, aningaasarsiornikkut aamma inooqatigiinnermi aaqqissukkatik imaluunniit suliffisik attatissallugit [...] aamma kiffaanngissuseqartumik qangaaniit kingornussatik allallu pissaqarniarnikkut suli atorsinnaassallugit (aalajangersagaq 20).
- Naalagaaffiit pisussaapput siunersuiussallutik aamma ajunngitsussamik siunertaqartumik nunat inoqqaavini pineqartunik taakkua [...]kiffaanngissuseqartumik aamma paasinnilluni akuersineq anguniarlugu suliniummik sumilluunniit [...] isumalluutinilluunniit allanik attuisumik akuersissuteqannginnermi(aalajangersagaq 32 imm. 2).

8. Inatsit – malittarisassaqtitsineq, nakkutilliineq malinnaaviginninnerlu

Kalaallit Nunaanni piniarnermut inatsit 1999-imeersoq aammalu pinngortitap uumasullu illersorneqarnissaannik inatsit 2003-imeersoq uumasut nujuartat pillugit malittarsissiornermi tunngaviliisuuppit. 2010-imi decemberip aallaqqaataani puisit illersorneqarnissaat puisinniarnullu malittarisassaqtinneqarnissaa pillugu nalunaarut atuutilerpoq. Kommunit (sisamaasut) puisinniarneq pillugu malittarisassiorsinnaapput, taamaattorli piniartut piniarnermut akuersissuteqarsimappata nalinginnaasumik ukioq kaajallallugu puisinniartoqarsinnaasarluni. Puisinniarneq killilersuiffigineqanngilaq, taamaattorli piniartut akuersissummik pissarsissagunik ukiumut pisaminnik nalunaarsuisussataammata akuersissutit atorlugit pisat nakkutigineqartarput malinnaavigineqarlutillu.

9. Puisit pillugit nunat tamalaat akornanni suleqatigiinneq

Kalaallit Nunaat, Imartat misissuiffigineqartarnerat pillugu Nunat Tamalaat Siunnersuisoqatigiiffianni (ICES/NAFO) aataat natsersuillu pillugit suleqatigiissitamut kiisalu Atlantikup Avannaani Miluumasut Imarmiut pillugit Ataatsimiititaliamut (NAMMCO), puisit misissuiffigineqartarnerannut malinnaavigineqarnerannullu suligasuuartoqatigiinnut suleqataavoq. NAMMCO-p iluani Puisit pillugit Aqutsinermit Ataatsimiititaliaqarpoq 2006-imi pilersitaasumik Kalaallillu Nunaanniit siulittaasuuffigineqartumik.

10. Puisit amiinik puisinillu pissarsianik nunat tamalaat nioqquteqaqquasiunnaarnerat

USA-mi Miluumasut Imarmiut Illersorneqarnissaannik Inatsit 1972-imi oktoberip ulluisa 21-ianni atuutilerpoq. Europamiut Siunnersuisoqatigiiffiata/EU-p peqqussutaa 83/129 1983-imi marsip 28-ianneersoq puiseeqat amiinik taakkunangalu nioqqutissianik nunanut ilaasortaasunut eqqussuinermit tunngasoq. Europa-Parlamentip malittarisassiaa (EU) nr. 1007/2009-imeersoq kiisalu Europamiut Siunnersuisoqatigiiffiata malittarisassiaa 2009-imi septemberip ulluisa 16-iaanneersoq puisinit tunisassianik nioqquteqarnermut tunngasoq, Inuit tunisassiaasa eqqugaannginnissaannut tunngasortalik. EU Kommissionip malittarisassiaa nr. 737/2010 2010-mi augustip ulluisa qulinganneersoq malittarisassap nr. 1007/2009-imi qanoq atortinneqarnissaannik sukumiisunik najoqqutassiorfiusoq.

For further information and literature

Management and utilization of seals in Greenland, rev. 2012 -

http://dk.nanoq.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Departement_for_fiskeri/Udgivelser.aspx